

gyönyörű tapasztalatokra, s a nevelésnek az volna, ugye, a célja, hogy ezeket a tapasztalatokat készen átadja az új nemzedéknek, hogy a jövő azokra építhessen tovább. Igen ám, de a mások tapasztalása üres szó az új nemzedék szemében, s mindenki előlről kezdi a tapasztalatszerzést. Ez a nevelés tragédiája, ezért vagyunk ma is ott körülbelül, ahol barlanglakó őseink... vagy a VII. A!²⁴

Komlós regénye márcsak azért is több „romanizált pedagógiai tanulmányról”, mert egy effajta tanulmányban biztosan nem kellene az olvasónak a teret és időt is jelző barlang szó kétféle előfordulását észrevenni és összekapcsolni: pedig, ha megtesszük, azt a nyugtalanító következtetést vonhatjuk le, hogy az iskola nem jelent védelmező teret, nem szakít ki minket az időből, a pedagógia pedig nem tanít meg minket semmire. Nem is érdemes sem a *Néró és a VII. A-t*, sem a *Darwin-játszmát* közvetlen útmutatást adó, tanári segédkönyvként olvasnunk. Hiszen legfeljebb elgondolkodtatnak, mint minden érvényes irodalmi mű, illetve azt mutatják fel, mit *ne* tegyünk, diákként, tanárként, azt sokkal kevésbé, hogy miként érdemes viselkednünk – ráadásul arra is figyelmeztetnek, hogy úgysem tanulunk semmiből, az effajta áldozattá válás mintha az iskola sajátos létmódjából következne. Klausek nem világítja meg Faragó Aurél előtt, hogy vigyázzon, könnyen úgy járhat, mint Perényi, csak annyit mond neki: tartson kutyát vagy macskát. Bárcsak ilyen egyszerű lenne, hogy a tanárok elkerüljék az áldozattá válást, sóhajthatnánk fel erre.

Szekeres Nikoletta – Jeney Zoltán

„Az eleven halál terei”

A TÉR SZEREPE HÁROM IFJÚSÁGI REGÉNYBEN

Minden történetmesélés alapvető eleme a környezet ismertetése, meghatározása. A 19. századi prózában az aprólékos helyszínleírások házakról, parkokról, szobákról, tájakról elengedhetetlenül szükségesek voltak a teljes körű ábrázoláshoz, mivel a kor nem rendelkezett még a képi megjelenítés azon demokratikus elterjedtségével, amellyel napjainkban. A könyv volt egyszerre a fotó és a film, a mozi és a televízió. Ma a különböző médiumok kölcsönhatásai már banalitásnak számítanak, az irodalom ugyanannyira referenciája a filmnek, mint amennyire a filmművészet az irodalomnak. A tér ábrázolása és tágabb értelemben a tér maga egészen más funkciót tölt be a szövegekben, és megváltoztak az írói módszerek is. Különösen érvényes ez az ifjúsági (young adult) irodalomra, ahol mind a történet veleje, mind a célközönség egészen más referenciarendszerrel dolgozik, mint az „idősebb korosztályokat” megszólító szépirodalomban.

24 Uo., 88.

A térbeli fordulattal foglalkozó írások gyakran indítanak szabadkozással, mégpedig arról, hogy a sokféle fordulat, amelyet mára számon tart a tudománytörténet, teljesen elkoptatta magára a változásra utalás jelentőségét.¹ Richard Rorty, aki fordulatok sorozataként írja le a filozófia történetét, használta már tudatosan a hatvanas évek második felében a „nyelvi fordulat” (linguistic turn) terminust, William John Thomas Mitchell *The pictorial turn* (A képi fordulat) című esszéjében a vizualitástól rettegés ellenében hirdeti meg a képi fordulatot, amelyhez szorosan kapcsolódik Gottfried Boehm ikonikus fordulat fogalma is.

Azóta antropológiai és kulturális fordulatok közben és mellett megszületett a térbeli fordulat (spatial turn) kifejezés is. Szabadkozás ide vagy oda, a térbeli fordulat jól kézzelfogható, viszonylag könnyen körülhatárolható, hasznos fogalma lett a tudományos gondolkodásnak, és vált az irodalomelméletben is inspiráló elemmé. A '80-as évek óta beszélhetünk a térbeli fordulatról, de ehhez a társadalomtudományok képviselőinek odafordulására volt szükség, illetve annak (f)elismerésére, hogy a tér társadalmi konstrukció. Mindez azt is jelenti, hogy az időhöz és társadalomhoz hasonlóan nem statikus fogalom, értelmezése szerteágazó. Olyan nevek fémjelzik többek között ezt az időszakot a hatvanas évektől, mint Foucault, Bourdieu, Baudrillard, Augé, Virilio, Bachelard, Lynch és Hall, Edward W. Soja.

A térről való gondolkodás azóta is folyamatosan változik, Lynche és Hall a mentális és kognitív térkép bevezetésével a városi tér kutatásában új dimenziókat nyitott meg, előtérbe helyezve a szubjektivitást, amelynek hatására egyre inkább binárisá vált a térbeliségről alkotott kép. A materiális és a képzeletbeli világ szembeállítás helyett Henri Lefebvre és Edward Soja a *megélt tér* konstrukciójával éppen ezen ellentét feloldására tett kísérletet.

A gyerek- és ifjúsági irodalom, amit a vizualitás alapvetően meghatároz, izgalmasan alakítja ki időről időre térbeli rendszerét, így jól nyomon követhető az is, hogy milyen térbeli szocializáció határozza meg a ma [vagy az adott kor] fiataljainak életét, és milyen ideológiák mentén szerveződik mindez. „Az emberi csoportok és társadalmak materiális »környezete« nem csupán külső kontextus: a térbeli viszonyok társadalmi termékek, melyek visszahatnak létrehozóikra.”² Ez különösen érvényes a gyerekirodalomra, amely adekvátabban kapcsolódik a jelenhez, mint az egész irodalom maga, a személyiségfejlődés bizonyos szakaszaihoz, aktuális társadalmi kérdések mentén a didaxistól mentes nevelés, útmutatás (poszt)modern formáihoz. Emellett könyvtárgyként való létezésével olyan művészeti heterogenitást élvez, hogy elemzésében sokrétű és szerteágazó vizsgálódásokra van lehetőség. A jelen tanulmányban is annak igyekeztünk utána járni, hogy milyen környezet veszi körül a szereplőket a vizsgált könyvekben, és milyen viszonyban van az ábrázolt környezet a térrel mint társadalmi tényezővel.

Nem kerülheti el figyelmünket, hogy a tér szociológiája, amellyel hogy az olyan nagy és általánosnak tűnő kérdéseket is vizsgálja, mint az identitás problémája, arra

1 Vö. Gyáni Gábor, „Térbeli fordulat” és várostörténet, Korunk, 2007/június, <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00127/3635.html>

2 Berger Viktor, *A tér kategóriája a szociológia- és társadalomelméletekben* (PhD-értekezés), https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37855/t%C3%A9zis%C3%BCzet_Berger.pdf

is ráirányítja figyelmünket, hogy minden globalizációs, virtuális és mediális változás ellenére és/vagy mellett, a tér, a térbeliség alapvetően meghatározza életünket. Az egyre inkább demokratizálódott utazás közben kitúrtuk városaikból a helyi lakosokat, az év egyes szakaszaiban élehetlenné tesszük számukra lakóhelyeiket, miközben megélhetésük arra az időszakra koncentrálódik, amikor természetes környezetük kifordul önmagából. Az urbanizáció során gyakran ridegnek és embertelennek tűnő nagyvárosokban kialakulnak bizonyos területek, amelyek olyan szubcentrumokká válhatnak a szűk belvárost körbevéve, ahol lokális karakterrel szerveződnek komplex körzetek, egészen egyéni jelleget öltve, sajátos szokásokkal, szabályokkal élve, közösségeket létrehozva. A falvak strukturális és társadalmi felépítése megváltozik, ugyanúgy, ahogy a kisvárosoké is. A posztkoloniális elméletek segítségével igyekszünk választ adni a Nyugat és Kelet elkülönülőződéséből fakadó kérdésekre, miközben egyre inkább megkérdőjeleződnek olyan, amúgy sem egyszerűen körülírható fogalmak, mint identifikáció, migráció, szegregáció. Ezek mind és még számos a térbeliséghez kapcsolódó probléma tematizálódik úgy textuálisan, mint képileg a kortárs művészek munkáiban.

Írásunkban azt vizsgáljuk, hogy az ifjúsági irodalomként vagy coming of age történetként is aposztrófálható *Holtverseny* [Totth Benedek], *Ördögcsapás* [Sepsi László] és *Szabadesés* [Pacskovszky Zsolt] című regények hogyan dolgozzák fel a kisvárosi élet kilátástalanságának, az onnan való elvágódás toposzát, milyen teret laknak be a szereplők, illetve milyen teret hoz létre számukra a társadalom, és milyen teret hoznak létre maguknak a benne mozgók.

Kisváros, kültelek, puszta

Az irodalom mindig is izgalmas területként tekintett a kisvárosra. A három ifjúsági regényt erősen összeköti ez a településforma, ahol a fiatalok identifikációs folyamatai, individualizációs szorongásai, traumái részben hasonló mechanizmust mutatnak, amelyben jól nyomon követhető, miként alakítja egymást az ember és környezete. Mind a három könyv kiválóan ábrázolja azt a szorongató tapasztalatot, amit a zárt közeg élménye okoz, de mindegyik univerzális problémákkal is szembesíti olvasóját, ily módon a kisvárosi miliőt tágítja az értelmezés horizontját. Szociológiai tény, hogy a kisebb települések lakosságának jelentős része a nagy-/fővárosba vagy külföldre vándorol, ezek a regények sokszor komoly szociográfiai jelleggel bírnak, és sokat elárulnak a mai Magyarország mentális állapotáról, visszamenőlegesen erős korrajzként is szolgálhatnak majd talán.

A kisvárosok és környezetük képe ezekben a könyvekben legalább olyan jellegzetes, mint a kortárs szépirodalomban, ráadásul éppen a tinédzserek, a fiatal felnőttek tartoznak abba a korosztályba, amely a legtöbb kilométert teszi meg egy nap, mozgásban van és megéli, beéli a teret, amelyben mozog, bejárja a várost és a város periférikus területeit is. A csavargás időszaka ez, ami nagyon jól passzol az úton levés és az elvágódás toposzához.

A tér nem a priori rendezési séma. Ahogy azt Arisztotelész leírja a *Fizika* vonatkozó passzusában, a tér elválaszthatatlan a mozgástól és a mozgás mennyiségétől, vagyis az időtől. A tér nem kitöltött, magunk hozzuk létre a mozgással. A tér élménye

a térben való lét élménye, azaz antropológiai értelemben résztvevő tapasztalat. A megértés tétje: sikerül-e az embernek elhelyezni magát a térben, ami elsősorban egzisztenciális tapasztalat. Az ifjúság a helykereséssel a térben való elhelyezkedés, a tér újra rendezésének aktusát is megéli, ahogy a folyamatosan úton levés élményét is. Foucault nyomán Edward W. Soja geográfus azt hangsúlyozza, hogy a tér a közösségi élet bármely formájában alapvető jelentőségű lesz. Valójában társadalmi produktum: nem teremtjük, hanem éljük. Ezen belül is a város olyan metaforikus tér, ahol a fizikai közeg és a kulturális narratívák egymásra hatnak. Az emberek, akik megélik a teret, a cselekmények, amiket lebonyolítanak ebben a térben, az a saját társadalmi tartalom.

A szubjektum mint téralakító erő

Más felől közelítve a dolgot, irodalmi szövegekben is megfigyelhetjük azt a pszichológiai jelenséget, amely a tereket a szubjektumon keresztül látva (illetve a szöveg által láttatva) nem fizikai, hanem mentális közegekké alakítja, vagyis a kisváros térszerkezete csupán afféle kognitív térképen keresztül értelmezhető. Ez az a pont, ahonnan a városi tér elemelkedik a valós tértől, és esztétikai faktorrá, illetve a narratíva szervező elemévé válik. A kognitív térképek azon terei, amelyekben a cselekmény játszódik, afféle féreglyukakként értelmezik át a valós terek diszpozícióját, és a szöveg viszonyítási pontjainak alárendelt díszletként fungálnak. Ebből fakadóan pedig a fiktív terek funkcionálisan és szimbolikusan is kiszolgálják a cselekmény építkezését.

A *Szabadesés* című regény kisvárosának kilencemeletes toronyháza szimbolikus térelemként a település városiaságának jelképe, és bár már nem ez a legmagasabb épület, amolyan elvetélt kísérletként az igazi várossá válásra az urbanizációs fiasco bizonyítéka, a kisváros kicsiségének és kilátástalanságának felkiáltójele. Másfelől a toronyház teteje egy felsőbb szint, ahonnan nézve az egész város és ez által a település lakóinak (akik „a Manchester United stadionjának egy karéját sem töltenék meg”) élete lent van a mélyben, ahova a „csak leköpní érdemes”.

Az *Ördögcsapás*ban az egyik szereplő megfogalmazásában „Gyiklapaj akár egy leprás éti csiga, vonszolja a seggét a főváros felé, útközben darabkákat hagy hátra magából, egy földutat itt, egy náddal benőtt árkot ott, egy lepusztult marhatelepet amott”. Vagyis a kisváros fejlődése a főváros felé való irányultságában (értsük ezt fizikailag és szimbolikusan egyaránt) az erőltetett építkezés melléktermékeként olyan elhagyott tereket teremt, amelyek először a szlömösödés, később a visszafalusiasodás, végső esetben a teljes pusztulás irányába mutatnak.

A *Holtverseny* városa objektív mércével és magyarországi viszonylatban nem is annyira kisváros, inkább a cselekmény helyszínei és közegei, valamint a szereplők érzelmi viszonyulásai indukálják ezt a képzetet. A nyitó jelenet a város határában a maga éjszakai sötétjével és országútjával, a lakótelepi esték és magányt árasztó lakások, a kültelki derítő a maga tragikus mélységeivel olyan vetületeit mutatják a város kognitív térképének, amelyek az ürességet és a kihaltságot, az ember nélküliséget állítják kontrasztba a központi szerepet betöltő kamasztársaság szűk terekben mozgó nyüzsgésével. Ráadásul egy ponton elhangzik egy olyan mondat („Lapos ez a város”), ami egyáltalán nem tekinthető objektív valóságnak, hiszen a település mind domborzatilag, mind építészetileg rendelkezik magaslattal, ez utóbbiból

megemlíttetik a Sávház, amely a *Szabadesés* kilencemeleteséhez hasonlóan a várossá növő szimbóluma.

Kísértő múlt

A kisváros kicsisége erősen behatároló, szorongató hatásként befolyásolja a szereplők életét, pszichéjét és szociális determináltságát. Ezt erősíti a rendre előkerülő múltidézés, amely mindig nosztalgikus, még ha a történet hősei által nem is feltétlenül megélt, átértett módon, és mindig egy negatív előjelű folyamatba illeszkedik bele. Ha nem is jellemezhető ez a jelenség egyértelműen a „régén minden jobb volt” életérzéssel, a fejlődés kiemelt elemei a romlás, a pusztulás, az eltűnés, megsemmisülés irányába mutatnak. A *Szabadesés* városa „valaha fontos vasúti csomópont volt”, a *Holtverseny* városában ugyan új plaza épült, benne multiplexszel, ám a kismozzi bezárt, aminek a regény legerőszakosabb figurája, Kacsza kifejezetten örül, hiszen „egy lepratelep volt”. Jellemző eleme a regényeknek, hogy az amúgy is erősen jelenlévő popkulturális utalások, milyen referenciákat nyújtanak a terek leírásához. A *Holtversenyben* és az *Ördögcsapásban* például megjelenik a zombifilmek asszociációja, vagyis a figurákat körülvevő tereket egyfajta posztapokaliptikus milió veszi körül: „Valamivel hátrébb egy csűr magasodott, mint egy bazi nagy kapszula. Ilyenben tartották a zombikat a *Walking Deadben*.” „A belváros ilyenkor egy *Walking Dead* díszletre emlékeztet. Csak a főutcán van egy kis mozgás, néhány tricikliző kisfiú visítva kerülgeti a zombijelmezben kukázó hajléktalanokat, amúgy ijesztően üres minden.”

Ezek a különböző aspektusokból kibontakozó kisvárosi közegek tehát egyfelől díszletei a cselekményeknek, az ábrázolt sorsoknak, másfelől a figuráktól elválaszthatatlan szubjektív terek, amelyek nem csupán az egyén létezését határozzák meg, hanem közösségeiket, társadalmi csoportokét, amelyek önálló szabályok szerint működnek, ugyanakkor leképezik egész szociális rétegek hálózatait. A szociális terek nemcsak a regény fiktív valóságát hordozzák magukon, hanem reflektálnak az elmúlt évtizedek valós antropológiai, szociológiai, pszichológiai és politikai folyamataira is.

Mivel regényeink kisvárosokban játszódnak, és már az *Ördögcsapás* fent idézett részlete is mutatta, többszörösen és könnyen találunk áttűnéseket a kisvárosból a falvakba, tanyákhoz – hiszen nincsen komoly határ e kettő között –, tele vannak e regények úgynevezett fehér foltokkal. Ilyen a *Holtversenyben* a vasúti síneket és kerítéseket átszelő, életveszélyes útlerövidítése a fiataloknak, akik minden reggel az uszodában kezdenek, de ennek feltupírozása az *Ördögcsapásban* a misztikával és titkokkal övezett területek története, ahol a regény mágikus regisztere igazán teret kap. A regény a reális térből kiindulva a Gyiklapajjal szomszédos Szurtosbánya városát komoly narratív gesztussal valódi történelemmel tölti meg: Szurtosbánya alig nagyobb, mint Lapaj, és a nevében foglalt bányát évtizedekkel ezelőtt bezárták.

A korábbi idők rekvizitumai, amelyek nem csupán a régmúlt, hanem a szereplők által már megtapasztalt, átélt közelmúlt hol fényesebb, hol tragikusabb eseményeinek, állapotainak maradványai [marhatelep, bezárt mozi, vasútállomás, befuccsolt beruházásból megmaradt, elgazosodott bambuszerdő, bányató], valamint a jelenvaló nyomor helyszínei [kocsma, lakótelep], a társadalmi közeg plasztikus megjelenítését segítik. A néha csak odavetett, félmondatnyi információkon keresztül kibontakozik

az ezredforduló gazdasági alaphelyzete: a megroppant államszocialista gazdaság romjain kiépülő piacgazdaság, a maga anarchikus indulásával, amelyben nagy teret kap a bűnözés. A *Holtverseny*ben felbukkan a felrobbantott kocsjú vállalkozó, az uszodából kispórolt építőanyagokkal nyereszkedők, a helyi kisstilű gengszterek. Az *Ördögcsapásban* a tönkrement bányaiparról hallhatunk, vagy az ügyeskedő, korrupt polgármesterről.

Megosztott szorongások

Az ifjúsági regények hősei rendszerint a fiatalok, és témájuk a fiatalokat foglalkoztató problémák. Ennek megfelelően a főhősök közege a korosztályos közeg, amelynek erősen megszabott terei vannak. A leggyakoribb tér az iskola, és főleg annak diák-szemponitú dimenziója. Ez például a *Szabadesés* egyik közege. Az iskola sajátossága, hogy nem magunk által választott közösség, hanem a véletlen alkotja a társaságot, amelyen belül a személyes szempontok alapján természetesen kialakulnak szervesen képződő csoportosulások, de sokkal nagyobb az esély az elszigetelődésre, mint egy konkrét jellemző által szervezett közösségben. Az iskola, az osztályközösség társadalmi kompozíciója ráadásul egy szélesebb társadalmi helyzet többé-kevésbé reális leképezése. Ha a kisvárosról korábban elmondtuk, hogy erősen uniformizál, a kisváros iskoláinak osztályközösségeire ez még inkább igaz. Így a többszörösen redukált toleranciaszint miatt a különcök helyzete többszörösen veszélyeztetett.

A *Holtverseny*ben a közösséget a közös sport, az úszás determinálja, vagyis itt már eleve fennáll egyfajta hasonlóság a társaság tagjai között, habár barátságról és személyes szempontok szerinti szerveződésről még itt sem beszélhetünk. Ellenben az uszoda világának szűk terei, amelyekkel Totth Benedek amúgy is előszeretettel operál (autó, kanapé), felerősítik az intimitás sokszor túlzott és zavaró helyzeteit. A melegvízes medencék, az öltözők, a szűk folyosók gyakran a promiszkuitásig fokozódó együttléteket generálnak. Dominál a kamaszkorban úgymond kísérleti szakaszban levő, a pornófilmek által deformált szexualitás. Ezek visszatérően stresszes, felzaklató, nem egyszer erőszakos vagy éppenséggel indifferens aktusok, amelyekből szinte teljesen hiányoznak az érzelmek és a gyöngédség.

Közös helyszíne mindhárom regénynek a kocsmá. Ez a közösségi tér azon felül, hogy az állandó társaságnak [osztálytársak, barátok, edzőtársak] szórakozóhelyeül szolgál, alkalmat ad arra, hogy más társaságokkal is találkozzanak a szereplők, és ezáltal olyan viszonyok is kialakulhatnak, amelyek megerősítik, vagy adott esetben átrendezik, esetleg relativizálják a szűkebb közösségen belüli viszonyokat, esetleg [mint a *Szabadesés*ben] felerősítik a magány, az elszigetelődés érzetét. A kocsmá másik jellegzetes tulajdonsága az alkohol okozta személyiségváltozások [torzulás, kontrasztosodás, feloldódás] megjelenése a társas viszonyokban, kohéziók szétrombolásának vagy éppen újrakovacsolódásának, a közös tapasztalásnak kiváló terepeként. Ez a heterotopikus környezet az alapállapotban lappangó veszélyforrásokat felerősíti, a konfliktusokat kiélezi. Jellemző tényezője a helynek továbbá a körülhatároltság: a kocsmában kialakuló konfliktusok zömmel ugyanott le is záródnak, még ha kihatással bírnak is a történet további részére.

Sötétség az alagút végén

A közeg fojtogató légkörét, valamint elviselhetetlen lelki [és olykor anyagi vagy fizikai] nyomorát maguk mögött hagyni kívánóknak nehéz dolguk van. A kisvárosi társadalom nem szenvedheti a különcöket, a máshogy lenni akarókat, még az apró változtatási kísérletek is különleges eltökéltséget igényelnek. Különösen igaz ez a fiatalok esetében, ahol az egyéniségek még kiforratlanok és a társaság véleménye sokkal többet nyom a latban, mint bármiféle önazonosság. A *Szabadesésben* a fiatal tanárnő és a főhős, Bence közötti egyik párbeszédben a nő ki is mondja, hogy ő azért nincs annyira a városi közeg szorításában, mert még csak nemrég érkezett oda. Az *Ördögcsapásban* maga az ördög vetíti le a fiataloknak életük történetét, ami mindhárom figura esetében meglehetősen lehangoló.

A vizsgált regények tanúsága szerint a vidék szelleme gyűlöli a káoszt, az önálló személyiséget. Csodálatos, ahogy Bence első magyartanárnöje a *Szabadesésben* nem hiszi el a fiúnak, hogy valóban olvasta Kosztolányitól az *Édes Annát*, és nem úgy beszél a regényről, mint általában bármelyik szakmunkásba járó osztálytársa, hanem komoly elemzést ad róla, és persze, nemcsak tanára, hanem haverjai sem bírják elviselni másságát. Ezekben a világokban csak az lehet természetes, amire a világ, vagyis a kisváros áldását adja, ilyen az elnézett alkoholizmus Gyíklapajon, ilyen Bence anyja új párjának agresszív és elnyomó keresztény konzervatív nevelése és még sorolhatnánk.

Két lehetőség kínálkozik tehát a fiatalok számára, a betagozódás, vagy a menekülés. A kisvárosi környezetben a fiatalok nem a népi kultúra, hanem a nagyvárosi szubkultúrák, a popkultúra irányában nyitottak, a drog pedig gyakran a vérkeringés része, ezt követhetjük nyomon a *Holtversenyben* is. A kiút mind a három regényben az „el kell menni a legvégéig” filozófiáját képezi le, vagyis hogy áldozat révén lehet csak eljutni a magasabb célig, vagy a megszabadulásig. Mindez persze erősen kapcsolódik az erőszakhoz, az amúgy is erőszakos világokban, amely bántalmazással, megfélemlítéssel, igazságtalansággal és kilátástalansággal terhelt. Izgalmas feszültséget keltenek a szövegek a generált szorongással, a filmnyelviséggel, amely az olvasás során lendületben tart minket, miközben mindegyik regényben folyamatosan olyan, a kisvárossal kapcsolatos állandó jelzőkkel, szóhasználattal találkozunk, amelyek a belassulást, az álmos-ólmos fáradtságot illusztrálják: minden olyan lassú, dekkol, slattyog, „pénztáros néni unott fejjel, mint egy másnapos bagoly”, „végigbattyogunk a sétányon a kaputól a házig”.

Radomir Konstantinović szerb író és filozófus írja *A vidék filozófiája* című esszé-kötetében, hogy a vidék világából való kilépés mindig erős halálérzettel jár, egyéni viszonyt alakít ki a saját halálhoz, kicsit olyan ez, mint a felnőtté válás. Megpróbál a személyiség megszabadulni saját általánosságától, az egyén magányossá válik az individualizmus folyamatában. Izgalmas megfigyelni, ahogy a *Szabadesésben* a halált kiútnak, egy tiszta és végleges valaminek fogja fel a főhős. Ez az első pillanatban a vidéki kollektívizmussal és zártsággal ellentétesnek tűnik, de valójában szellemében rokon vele, statikus, nem kommunikatív. A két másik könyvben a veszteségek traumatikusak, de a kommunikáció hiányát felváltja a cselekvés, a másikért tevés gesztusa. Az egyik könyvről sem mondható el, hogy romantikus színben festené fel a vidéki

életet, nem kíván szentimentális, valótlan atmoszférát teremteni. Pontosan és józanul ábrázolják a kisvárosok miliójének közös vonásait, behelyezve azt egy tágabb, kortárs kontextusba. Álljon itt zárszóul a *Szabadesés* egyik legkomorabb, de talán egyik legjellemzőbb pár sora: „Kint hidegen csapkod a szél. Szeretné, ha tornádóvá változna, ha felkapná egy forgótölcser, és valahol nagyon messze dobná le, mint Dorothyt az Ózban. De ez csak egy kicsike ország, egy kicsike város, mérsékelt viharos szelekkel.”

Molnár Fanni

A mozgáskorlátozottságról kamaszoknak

TESTREPREZENTÁCIÓ A *CÉLVONAL* CÍMŰ IFJÚSÁGI REGÉNYBEN

A 2000-es évektől egyre nagyobb számban jelennek meg különféle egzisztenciális problémákat vagy éppen tabutémákat ábrázoló gyerek- és ifjúsági kötetek. A változás a magyar irodalom vonatkozó területét is érintette: napjainkban a tinédzser korosztály mellett már a kisgyerekek is találkozhatnak a művekben olyan témákkal, mint az alkoholizmus (Elekes Dóra: *A muter meg a dzsinnek*), a szexuális bántalmazás (Paulik Móni–Vincze Zsuzsi: *Lili és a bátorság*), a másság miatti kirekesztés (Szegedi Katalin: *Lenka; Palkó*) vagy a halálos kórral való küzdelem (Tóth Krisztina: *Anyát megoperálták*).¹ Több hazai kiadó külön sorozatot szán az egyéni vagy társadalmi nehézségeket ábrázoló történeteknek, ilyenek a Móra *Tabu*, a Kolibri *Magasfeszültség*, illetve a Tilos az Á Könyvek *Vészkijárat* kötetei is. Habár a fentebbi példák is mutatják, hogy a kezdeményezésnek köszönhetően hazai szerzők művei is megjelentek, mégis több sorozat túlnyomórészt fordításokat tartalmaz (LOL-könyvek, Móra X-sorozat). A jelenség nem csak a szerzők oldaláról közelíthető meg, a magyar olvasók több témát is provokatívnak minősítenek: az ifjúsági irodalom német vagy észak-európai közönsége számára „már nemigen fordul elő olyan téma, aminek át kell törnie a társadalmi hallgatás falát”.² Ezt bizonyítja a *Lili és a bátorság* című történet szerzőpárosának nyilatkozata is, miszerint eredetileg kisfiú főszereplővel képelték el a mesét, viszont úgy érezték, hogy erre a témára a hazai olvasótábor nincs felkészülve: a befogadók szempontjából a lánnyal történő abúzust könnyebben feldolgozhatónak ítélték. „Valahol ez már egy dupla tabudöntögetés lett volna. Elsőre lehet elég az is, hogy ezzel a témával foglalkozik a mese. Lehet, hogy az már túl sok lett volna, ha még fiú is

1 Lovász Andrea tanulmányában összegyűjti azokat a témákat, amelyek a különféle nehézségeket feldolgozó kötetekre jellemzőek. Ilyen az alkoholizmus, a rasszizmus, a homoszexualitás, a családon belüli erőszak, a bántalmazás, az öngyilkosság, a droghasználat, a tanár–diák szexuális viszony és a halál. Lovász Andrea, *Amiről nem lehet beszélni, arról is beszélni kell. Avagy képmutató-e a kortárs ifjúsági irodalom = Mesebeszéd. A gyermek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. Hansági Ágnes – Hermann Zoltán – Mészáros Márton – Szekeres Nikolett, Fiatal Írók Szövetsége, Bp., 2017, 251.

2 Herczeg-Szép Szilvia, „Érdemes kockázatot vállalni”. *Körinterjú gyerekkönyvkiadók szerkesztőivel*, Alföld, 2016/9., 42.